

UOT 81'37

XV ƏSR ƏDƏBİ DİLİNDƏ TOPONİMLƏRİN ÜSLUBİ İMKANLARI**QƏDİMALİYEVƏ AYNUR FAMIL qızı***Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, dosent**agadimaliyeva@gmail.com**Açar sözlər: XV əsr, ədəbi dil, toponim, üslubi imkanlar*

Məlumdur ki, dil xalqla yaranır, onunla yaşayır, inkişaf edir və xalqın həyatında baş verən bütün dəyişikliklər dildə özünəməxsus bir şəkildə ifadəsini tapır və bu ifadələr nəsildən-nəslə ötürülərək, sonrakı mərhələlərdə xalq-dil vəhdətində, təşəkkülündə müəyyən rol oynayaraq iz buraxır. “Bu izləri bəzən doğrudan-doğruya həmin xalqların dilləri vasitəsilə müəyyənləşdirmək mümkün olsa da, bəzən bu izlərin izahı üçün lazım olan əsasları tapmağa kömək edən başqa mənbələrə də müraciət etmək lazım gəlir”. [1, s.43] Belə mənbələrin sırasında yer adlarının rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, məhz bu adlar sayəsində xalqın yaşadığı yerlərlə xalqın tarixi, mənşəyi ilə bağlı qədim dövrlərdə hansı tayfalarla əlaqədar olduğunu göstərən gizli məqamlar izah edilir, qaranlıq qalan bəzi məsələlərə aydınlıq gətirməyə imkan yaranır. “Xüsusi olaraq toponimiyanı bir növ insan tarixinin kodu kimi təsvir etmək olar. Burada ənənələr, dil formaları və dilin özü qalır, dünyanı anlamaq səviyyəsi əksini tapır və xalqın həyatına ən mühüm hadisələr hopur”. [2, s.102] Buna görə toponimlərin tədqiq edilməsi dil tarixi üçün də mühüm mənbələrdən hesab olunur.

Toponimlər onomastikanın ən qədim sahələrindən biridir və bu sahənin tədqiqi daim aktuallığını qoruyub saxlamışdır. Yazılı abidələrimizdə, xalq danışığı dilində, tarixçilərin, səyyahların gündəliklərində qeyd olunan şəhər, kənd, oba və digər insanların yaşayış məntəqələrinin adlarının araşdırılması olduqca önəmlidir. Elmin bu sahəsinin vacibliyini duyan tədqiqatçılar qədim Azərbaycan torpaqlarında mövcud olan türk, ərəb, gürcü, fars, alban və digər mənbələrdə öz əksini tapmış toponimləri axtarıb taparaq üzərində linqvistik, tarixi, coğrafi istiqamətdə elmi-tədqiqat işləri aparmış və tədqiqatlarını xarici dillərə tərcümə edərək dünya ictimaiyyətinə çatdırmağa çalışmışlar. Azərbaycan dili, tarixi, coğrafiyası üçün bu sahədə Ziya Bünyadovun misilsiz xidmətləri olmuşdur: “Z.Bünyadov XIV-XV əsr coğrafiyaşünası Əbd ər-Rəşid əl- Bakuvinin “Kitab təlxis əl-əsər və əcaib əl-məlik əl-qəhhar”, Əhməd ibn-Əsəm əl-Kufinin, İbrahim Əfəndinin, Yaqut əl-Həməvinin, Şihab əd-Din Mühəmməd əl-Nəsəvinin əsərlərini tərcümə etməklə Azərbaycan elminə möhtəşəm hədiyyə vermişdir. Həmin mənbələrdə Azərbaycan, Arran, Samur, Qazax, Muğan, Bakuya, Xəzər, Dərbənd, Şirvan, Bəzz, Tatar ölkəsi haqqında məhz həmin dövrün toponimik və etnonimik məlumatları verilmişdir” [3, s.195].

Toponimlərin öyrənilməsi digər elm sahələri ilə yanaşı, dilçilik elminin də tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Belə ki, leksik vahid olduğu üçün dil qanunlarına tabe olan hər bir toponim linqvistik baxımdan da tədqiq edilərək, bəzi dolaşığı məqamlara aydınlıq gətirir: “toponimikanın öyrənilməsində dilçilərin böyük zəhməti vardır. Onların əldə etdiyi nəticələr əsasında bir sıra xalqların tarixi taleyi, ayrı-ayrı qrupların keçmişdəki miqrasiyaları və s. haqqında inandırıcı fikirlər söylənmişdir”. [4, s.11] Müasir Azərbaycan dilçiliyində də toponimlərin yaranma tarixi, mənşəyi, tərkibi haqqında dilçi alimlər tərəfindən geniş araşdırmalar aparılmış və Azərbaycan xalqının tarixi keçmişini özündə qoruyub saxlayan, qədim yerli türk tayfa adlarından qaynaqlanan, lakin müəyyən mərhələlərdə nisbətən fonetik dəyişmələrə məruz qalan, bu günümüzdə qədar gəlib çıxan toponimlər haqqında elmi izahatlar verilmiş, dəyərli fikirlər söyləmişlər. Toponimlərin araşdırılmasında dilçilərin rolunu xüsusi vurğulayan T.Əhmədov qeyd edir ki, “məhz onlar toponimləri dil mənsubiyyətlərinə, topogöstəriçilərinə, semantik cəhətlərinə görə daha düzgün və dəqiq qruplaşdırır, onların əsas qanunauyğunluqlarını, yaranma, törəmə və formalaşma yollarını, sistemliliyini və funksional-struktur tiplərini, paleo- və

mezotoponimlərdə mühafizə olunmuş qədim fonetik, leksik, semantik və qrammarik arxaizmləri tədqiq edir, üzə çıxarır". [5, s.10]

Elmi-tədqiqatlardan fərqli olaraq, yazılı ədəbiyyatda mövcud olan toponimik vahidlərin tədqiqi, onların üslubi xüsusiyyətləri son dövrlərə aid olsa da, ədəbi dildə bu vahidlərdən istifadə həm dil tarixi üçün, həm də üslubiyyat üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır və "ilk növbədə dil qanunlarına və normalara tabe" [6, s.70] olur. Sənətkar yaradıcılığının məhsulu olan toponimlər bəzən real vəziyyətdən uzaqlaşaraq, şərti xarakter daşıyır və bəzən üslubi qalardə işlənərək bədii dilin təsir gücünü daha da artırır. Bu baxımdan, bədii üslubda söz sənətkarları tərəfindən bədii janrlarda işlədilən toponimlərin istifadə məqamları müxtəlifdir. Üslubi araşdırma üçün zəngin material verən toponimlər işlənmə yerinə görə "adi, neytral toponimlər bədii mühitə düşəndə üslubləşir, üslubi çalar qazanır, üslubi rəngə boyanır. Bədii mühitdən kənarında üslubi toponimlər yoxdur və olmağı da mümkündür deyil". [7, s.5]

XV əsr ədəbi-bədii dil qaynaqlarında toponimlərin coğrafiyası genişdir. Bu daha çox həmin dövrdə yaşayan şairlərin həyatı, yaradıcılığı, dünyagörüşü ilə sıx bağlıdır. Belə ki, XV əsr tarix əhəmiyyətli tez-tez baş verən siyasi dəyişikliklər ölkənin, dövlətin müqəddəratı ilə yanaşı, o dövrün yaradıcı sənətkarlarının da taleyini həll edirdi. "Şairlərin bir hissəsi ölkədə baş vermiş siyasi hadisələrlə razılaşmadığından öz vətənlərini tərk edir, digər hissəsi isə Azərbaycanın mühüm mədəniyyət mərkəzlərini müvəqqəti işğal etmiş Osmanlı dövləti tərəfindən zorla Türkiyəyə köçürülür" [8, s.299] başqa bir qrup şairlər isə Yaxın və Orta Şərqi mədəniyyət mərkəzi olan Heratda Əlişir Nəvəinin rəhbərlik etdiyi ədəbi məktəbə üz tuturdular. Son dövr tədqiqatlarında Azərbaycan-türk dilinin həmin dövrdə elmin, mədəniyyətin, ədəbiyyatın dili kimi geniş vüsət aldığı nəzərə alaraq, məsələyə daha daqiq münasibət bildirilir: "Osmanlı İmperiyasının və Səfəvilərin öz ərazilərini genişləndirdiyi dövrlərdə türk dili də elm və bədii yaradıcılıq dili kimi daha da təkmilləşmişdir. Hətta deyə bilərik ki, türk şairləri heç də fars şairlərindən geri qalmırdı. Həmin dövrdə elm adamlarının, şairlərin bəzi edib saxlayan üç böyük türk sarayı mövcud olub: Konyada Karamanoğullar, Kastomonuda Candaroğullar, Ərnəva və Bursada Osmanoğulları". [9, s.35] Belə bir məqamda sözsüz ki, klassiklər yaşadılar, gördüklər, eşitdikləri yer adlarını öz dillərində az da olsa, real fakt kimi, daha çox üslubi məqamda ənənəvi toponimlərdən sitat kimi, metoforik istinad kimi istifadə etmişlər. Tədqiqat zamanı yazılı abidələrin dilində müxtəlif toponimlərdən rast gəlinir: *Təbriz, Bursa, İstanbul, Aydın eli, Gözəlhisar, Tirə, Şirvan, Gilan, Rum, Şam, Xorasan, İran, Çin, Misir, Bengal, Hindistan, İraq, Mosul, Maşad, Kərbala, Bağdad* və s. Məsələn: Bil kim, alundur xərac mülki-*Hindistan* ləbin [KD, s.45], Kişvəri divanidən hər beyti-əhli-dərd üçün, Sanki bir peyki-Navaidir, *Xorasan*ın gəlib [KTD, s.20], Çöküb yay, oq atar, gör eyni-Eşqi, Edüb *Misri* oqun, yayın *Dəməşqi* [DÖR, s.296], Canı dil ol arızı zülfün için, Birisi *Rum* içrə, biri *Çindədir* [ƏH, s.314], Ki, çağır çoxı oldur kim gəlür *Bağdad* əb ilən [ƏH, s.357], Yüzi rəngin, sözi şirin, dodağı qəndi-*Bengala* [KD, s.103], Şətt qraqında meyi-*Mosul* içib əhbab ilə [KD, s.58], Cəhani-məniyə surət *Heratü Rumdügün* bilməz [ŞİG, s.536] və s.

Araşdırma zamanı bu toponimlər içərisində ən çox rast gəlinən və bütün şairlərin müraciət etdiyi *Təbriz* toponimidir. Məlumdur ki, *Təbriz* XV əsrdə nəinki Azərbaycanda, eləcə də Yaxın və Orta Şərqdə ən görkəmli mədəniyyət mərkəzlərindən biri sayılırdı. Tarixən Hülakilərin özlünə 1294-cü ildə paytaxt seçdiyi bu qədim şəhər XV əsrdə Qaraqoyunlu [1400-1468] və Ağqoyunlu [1468-1502] dövlətlərinin paytaxtı olmuş, Haqiqi, Kişvəri, Həbib, Rövşəni, Bədr Şirvani, Ziyayi Ordubadi, Xətai *Təbrizi*, Əhmədi və digər istedadlı sənətkarların yetişməsinə böyük rolə malik olmuşdur. *Təbriz* ədəbi mühiti ana dilində yazan ədiblərin əsərində özünəməxsus, bədii şəkildə təsvir olunur: Beyəmini həzrəti Yəqub Sultən, Məhəmməd şöhətdən əshabə *Təbriz* [DÖR, s.373], Duysaydın *Təbrizdə* badi-əbirməzi sən, Nuş edib Sürxab əlindən qorudum pəhrisi sən [DÖR, s.389], Nə qonar könlüm quşuvu nə uçar *Təbrizdən* [KD, s.137], Nə yağlız toprağıdır kəhəl niş təxti-*Təbrizə*, Çə cəyi toprağı kim, daşı həm sərkubi-*Gilandır* [ƏH, s.313], Eyn kərəmdir hər nə kim ol türki-*Təbriz* eyləyə [ƏH, s.382] və s.

Tarixi mənbələrdə "Təbriz (Tavriz) – tarixdən məlum olan türkmənşəli bir tayfanın adıdır". [10, s.83] *Təbriz* adının yənidən yaranması ilə bağlı belə bir rəvayət də var: "Harunərrəşidin arvadı Zübeydə xatun bin-Əbucəfər Mənsur, uzun sürən qızdırma xəstəliyinə mübtələ idi. O, ab-havasının

lətəfi ilə məşhur olan *Təbrizdə* bundan səhəht tapır. Buna görə, hicri 175-ci (=792) ildə, bu şəhəri yenidən bina etdirib adını da *Təbriz* qoydu". [11, s.60]

XV əsr yazılı abidələrindən Dədə Ömər Rövşəni və Seyid İbrahim Gülşəninin dilində *Aydın, Tirə, Gözəlhisar* toponimlərinə də geniş rast gəlinir: Olub *Aydın elində* aşkarə, Verəndür şöhrəti *Gözəlhisarə* [DÖR, s.326], Miskin həqdir Rövşəni əslin sorar isən, *Aydın elində, Tirə* yanında *Gözəlhisar* [DÖR, s.421], Rövşənidən bildüm uş *Aydın elin* görəli, Dust elidir, Gülşəni, bilməmişən, ey könlü [ŞİG, s.677], Düşüb *Aydın eli* yoluna candan, Dilərəm qurtulam *Tirə* vətəndən [ŞİG, s.905].

Qeyd edək ki, XV əsrin görkəmli şairi, alimi, filosofu Dədə Ömər Rövşəni Türkiyənin Aydın elində - *Gözəlhisar*da anad olmuşdur. Gənc yaşlarında təhsilini davam etdirmək üçün Bursaya getmiş və ilk təhsilini Bursada almışdır. Rövşəni Bursadan böyük qardaşı Şeyx Əlaəddin Ruminin yanına Qaramana gedir. Şeyx Ələddin "xəlvətiyyə" təriqətinin müridlərindən olduğu üçün Ömər qardaşına məhəbbət və etiqad yaranmış, Qaramana olarkən xəlvəti təriqətinə daxil olmuşdur. Şairin əsrlərində də *Bursa* toponiminə rast gəlməsi məhz keçdiyi həyat yolu ilə bağlıdır: Hər yerə *Bursadan* irər bəhrə, Kovunayın bunun kimi şöhrə [DÖR, s.395], *Bursəyi* məzhər eyləmə qəhrə [DÖR, s.395].

Dədə Ömər Rövşəni müəllimi Seyid Yəhya Şirvananın təşviqinə əsasən bir müddət Qarabağ, Gəncə, Bərdə, Ərdəbildə yaşamış, xəlvətiyyəni təbliğ etmiş və ömrünün son iyirmi beş ilini Yaxın Şərqi mədəniyyət mərkəzi olan *Təbrizdə* yaşamış, burda da dünyasını dəyişmişdir. Dədə Ömər Rövşəni əsərlərində daha çox təsəvvüfi, dini ideyalarını təbliğ etdiyi üçün Azərbaycanın bir sıra bölgələrində yaşasa da, şeirlərində *Təbrizlə* yanaşı, yalnız bir yerdə Şirvan toponiminə müraciət etmişdir: Gedən *Rumə* yeməg için pəlavı, Varan *Şirvana* görməgə çəlavı [DÖR, s.182].

XV əsr yazılı abidələrindən Xəlilinin dilində *İstanbul* toponiminə rast gəlinir. Məlum səbəblərdən Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatının klassik nümayəndələrindən olan Xəlili də Türkiyəyə köçmüş və ömrünün sonuna kimi orda yaşayıb-yaratmışdır. Aşağıdakı beytdə şairin *İstanbul*la çatmağı və ilk dəfə gördüyü şəhərin poetik təsviri əks olunur:

İki gün daxi dəryə seydan etdim,

Üçüncü gündə İstanbula yetdim.

Təməşə eylədim çün şəhr içini,

Dedüm kim, Rumə gəlmış şəhri-Çin [XF, s.218]

XV əsr yazılı abidələrindən dilində müqəddəs yer adlarına da üstünlük verilmişdir. Ən çox müraciət olunan belə yer adlarından biri də *Kəbədir*. Sənətkarlar tərəfindən təsvir edilən gözəlin üzü bəzən *Kəbəyə* bərabər tultur, ona səcə olunur: Ol cəməli-*Kəbə* kanın məstü heyranı mənəm [ƏH, s.343], Şol *Kəbəyi* təsvir ilə, ey arızu edən kişi [Həb, s.23], Qıldı Haqiqi *Kəbəyi*-vəssin təvafını, Həqdən müyəssər oldu ona Mərvəvü Səfa [CH, s.13], Yüzi dönsün *Kəbəyi*-kuyindən, ey can Qıbləsi [KDT, s.21], Qıbləyi-vəçüm görəldən xəlqi-alam *Kəbədə*, Der, Mina tərkin urdu Qüds ikən bütخانəsi [ŞİG, s.965].

Digər halda isə İmam Hüseynin *Kərbəladə* şəhid olmasına işarə edilir: Nurin için ki, nuri-Həsəndir qətimi-zəhr, Puri-Hüseyn, tiğizani-*Kərbala* haqi [XF, s.229], Hüseyn ibni Əli şahı-fittüvvət, Şəhadətdən qətli-*Kərbaladır* [ŞİG, s.408], Cəhan dərd imiş dərmansuz eşit, Şəhidi-eşq olanın *Kərbəlası* [ŞİG, s.1007].

XV əsr ədəbi dilin bədii üslubunun əsas xüsusiyyətlərindən biri dini, dini-əfsanəvi adlarla yanaşı, həm də dini toponimik vahidlərin digər onomastik vahidlərə nisbətən üstünlüyüdür. Bu üslubda istifadə olunan toponimlər hadisənin cərəyan etdiyi məkandan nisbətən uzaqlaşaraq, yalnız sənətkarın oxucusuna çatdırmaq istədiyi fikirlə, ideya ilə bağlı olur: Karvani-mülki-*Qüds* ötürdi *Misri*-can saru, Yusif könlümmi çahi-gəmədən azad eylədi [ƏH, s.392], Ləbbeyk edənərin *Ərafat* içrə şövqçün, Zənzəm həqinə mürdə haqiqün, səfa haqi [XF, s.229].

XV əsrə aid yazılı abidələrdə ən çox rast gəlinən əfsanəvi *Qaf* və *Tur* dağlarının adıdır. Klassiklər bu adları üslubi toponim kimi bədii yaradıcıqlarında şərti olaraq verir, yəni bu toponimlər bədii dildə hər hansı bir konkret yer adı kimi rol oynamır, ancaq üslubi mövqedən çıxış edir. Rəvayətə görə, Musa peyğəmbərlə Allah arasındakı ilk danışıq *Tur* dağında olmuşdur və şairlər buna müxtəlif

formalarda işarə edərək bir başa hadisəyə müraciət edirlər: Varanda *Tura* etməyə münacat, Diləyəndə Xudadan dirlü hacat [DÖR, s.206], *Tur* ilə bil sirtüni, Kəba qılıb dırrüni [ŞİG, s.835], Musa çü bildi rəmzi-ənəllahi arıfa, Anəstü narı *Turü* şəcərdən xəbər verir [CH, s.31] və s.

Mənbələrdə *Qaf* əfsanəvi dağ adı hesab olunur və bəzən onu Qafqaz sıra dağları kimi də güman edirlər. Klassik Şərq ədəbiyyatında, nağıllarımızda adı çəkilən əfsanəvi Simurğ (Ənqa) quşunun yaşadığı güman edilən *Qaf* dağını o dövr şairlərə də daha çox poetik yanaşmışdır: Bənəm Simurğ ilə Ənqası eşqün, Məhəbbət *Qafına* məvasi eşqün [ŞİG, s.649], Məhəbbət *Qafına* simurğ nisbət, Girən uğrar gimiş lanayı-eşqə [ŞİG, s.900], Simurğü-*Qafi*-sədrəyi-ali, həbibü Həqq [XF, s.170], Məhəbbət *Qafına* girən bilür ənqa sifət eşqi, Çü Simurğü anın sirtür xəfi nisbət məkan ilə [ŞİG, s.923] və s.

Məlumdur ki, Qurani-Kərimdə 50-ci surə "Qaf" surəsidir və bu surəyə "Surəyi-Rəhman yüzündür, *Qaf* vəl-Quran sifət" [ŞİG, s.356] mısarası ilə işarət edərək, bunu insanın görmüşünə keçirdən Seyid İbrahim Gülşəni bir tuyuğunda əfsanəvi *Qaf* dağı ilə müqəddəs "*Qaf*" surəsini bir araya gətirərək öz ilahi eşqini belə tərənnüm edir:

Eşq imiş Simurğü-can, dil kuhi-Qaf,

Diləşən bulmāx anı, dil qıl təvaf.

Eşqi bil ənqa ki, bilinməz nədir,

Oxunan Qurandə oldur Qafi-qaf [ŞİG, s.1044].

Araşdırma zamanı yazılı abidələrin dilində Şərq ədəbiyyatından qaynaqlanan *Çahi-Babil* adı ilə ədəbiyyata düşmüş nümunəyə də təsadüf etdik: *Çahi-Babil*dir zənəxdanin sənətin [DÖR, s.404]. Əsətirə görə, Harut və Marut adlı iki mələk Babilə tutularaq bir quyuya salınır. Günahkar olduqları üçün qiyamət gününə qədər saçlarından asılı vəziyyətdə həmin quyuda yaşayırlar və o vaxtda bu quyuya *Çahi-Babil* adı ilə məşhurlaşır. Divan ədəbiyyatında sevgilinin qəməsi, gözləri, saçı, qaşın bənzətmək üçün bədii təsvir vasitəsi kimi *Çahi-Babil*dən faydalanmış, şeirlərə gətirilmişdi: "Çahi-Babil İsrail əfsanəsidir. Sevgilinin çənəsinin çuxuru Babil quyusuna bənzədilir. Sevgilinin saçı ilə xalı Harut ilə Maruta oxşadılır". [12, s.84]

Nəticə. XV əsr ədəbi dilində istifadə olunan toponimlərin işlənmə arealını və üslubi imkanlarını izlədikcə şahid olururuq ki, həqiqətən, bu qəbildən olan dil faktları mövcud vəziyyətin, məkanın yaddaşdır. Müşahidələrimizə əsasən qeyd edək ki, tədqiqatə cəlb olunan dövrü əhatə edən toponimlər qədim zamanlardan başlayaraq indiyə kimi fəal və qeyri-fəal rola malik olmuş, bu ərazilərdə nəsilərin dəyişərək bir-birini əvəzlənmələrini müşahidə edərək ilk adlarını qoruyub-saxlanmışlar. Əgər hər hansı bir hadisə real həyatdan alınmışsa, onda həmin hadisənin baş verdiyi məkan da dəqiq olur. Ancaq klassik ədəbiyyatımızda toponimlərdən çox vaxt şərti olaraq istifadə olunur, bu zaman bədii üslubun xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, eyni zamanda şairlərin dünyagörüşü, düşüncə tərzı baxımından üslubi toponimlərdən istifadə müxtəlif məqamlarda daha çox maraq doğurur. Tədqiqatə cəlb etdiyimiz XV əsr Azərbaycan ədəbi dil abidələri təkcə ədəbi-bədii təfəkkürün qüvvətli dil istifadəçisi kimi deyil, həm də orta əsr Şərq ədəbiyyatını, tarixini, coğrafiyasını hərtərəfli əks etdirmək imkanına malik olan mənbə kimi özünü göstərir və yeni-yeni tədqiqatlara yol açır.

İxtisarlar

ƏH – Paşalı Aidə. Əfsəhəddin Hidayət və "Divan". Bakı: Nurlan, 2011

KTD - Kişvəri. Türkçə Divanı. Bakı: Nurlan, 2010

KD- Kişvəri. Əsərləri, Bakı: Yazıçı, 1984

ŞİG- Musabəyli A. Şeyx İbrahim Gülşəni Bərdəsi və türk divanı: II c. Bakı: Elm və təhsil, 2012

XF - Musabəyli A. Türkiyədə yaranan Azərbaycan ədəbiyyatı və Xəlilinin "Firqətnamə"si, Bakı: Nurlan, 2010

Həb. – Həbibü. Şeirlər. Bakı: Yazıçı, 1980

DÖR - Musayeva A. Dədə Ömrə Rövşəni əlyazmalar üzərində araşdırmalar. I c., Bakı: Nurlan, 2003

CH - Cahənşah Haqiqi. Şeirlər. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 152 s.

ƏDƏBİYYAT

1. Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. Bakı: Maarif, 1979, 267 s.
2. İsmayilovlu C. XI yüzilliyin tarixi onomastik leksikası (Mahmud Kaşğarlının "Divanı lüğət-it-türk" əsəri əsasında). Bakı: Elm, 2008, 231 s.
3. Mikayilova Ə. Onomastik vahidlərin üslubi imkanları. Bakı: Memar. Nəşriyyat-Poliqrafiya MMC, 2008, 302 s.
4. Жучкевич В. Общая Топонимика. Минск: Вьшэйшая школа, 1980, 288 с.
5. Əhmədov T. Azərbaycan toponimikasının əsasları. Bakı: Bakı Universiteti, 1991, 312 s.
6. Əyvazova R. Əfqanıstanın türkənşəli toponimləri. Bakı: Elm, 1995, 244 s.
7. Vəliyeva İ. Bədii ədəbiyyatda üslubi toponimika. Nam.dis.avtoreferatı, Bakı, 2002.
8. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə: c.I, Bakı, 1960.
9. Mustafayev M. Türk ədəbiyyatında milli təfəkkür faktoru // Sumqayıt Dövlət Universiteti. Elmi Xəbərlər. Sosial və humanitar elmlər bölməsi, c.16, № 4. Sumqayıt: SDU, 2020, s. 34-39 <https://elibrary.ru/item.asp?id=44598003>
10. Yusifov Y.B., Kərimov S.K. Toponimikanın əsasları. Bakı: Maarif, 1987, 207 s.
11. Bakıxanov A. Güllüstani-İrəm. Bakı: EA nəşri, 1951, 256 s.
12. Səfərlı Ə. Divan ədəbiyyatı sözlüyü. Bakı: İqtisad Universiteti, 2014, 488 s.

РЕЗЮМЕ

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТОПОНИМОВ ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА XV ВЕКА

Гадималиева А. Ф.

Ключевые слова: XV век, литературный язык, топоним, стилистические возможности.

Топонимы - одна из древнейших ветвей ономастики, и изучение этой области всегда оставалось актуальным. Очень важно исследовать названия населенных пунктов, городов, деревень и имена людей, упомянутых в наших письменных памятниках, на просторечии, в дневниках историков и путешественников. География топонимов литературного языка XV века широка. Это тесно связано с жизнью, творчеством и мировоззрением поэтов того времени. В статье исследуется область развития и стилистические возможности топонимов, употребляемых в литературном языке XV века, подчеркивается социально-политическое значение топонимов, а также особый фактор, помогающий определять положение, подробности жизни и творчества писателя.

SUMMARY

STYLISTIC OPPORTUNITIES OF TOPONYMS IN THE LITERARY LANGUAGE OF XV CENTURY

Гадималиева А. Ф.

Keywords: XV century, literary language, toponym, stylistic opportunities

Toponyms are one of the oldest branches of onomastics, and the study of this field has always remained relevant. It is crucial to investigate the names of settlements of cities, villages, hamlets and other dwelling mentioned in our written monuments, the vernacular, the records of historians and travelers. The geography of toponyms in the literary language of XV century appears extensive. This, best of all, is closely correlated with the life, creativity and outlook on life of the writers living at that time. The article captures a research of the area of usage and stylistic opportunities of toponyms used in the literary language of XV century, emphasizes the toponyms being a special factor facilitating to determine the position, life and creativity of the writer in parallel highlights the socio-political significance of toponyms.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	07.03.2021
	Son variant	30.04.2021